

חשבון השמיטה במחקר ההיסטורי (ימי בית שני עד מרד בר כוכבא)

שי ואלטר

מבוא

חוקרים ביקשו לקבוע את חשבונות מניין השמיטה על-פי מספר אזכורים של שנות השמיטה במקורות היסטוריים וארכיאולוגיים.

השימוש במקורות אלו חיוני לצורך ההכרעה של שני פרטים:

א) שאלת שנת היובל: האם היה יובל בבית שני או לא היה, ואם תמצי לומר שלא הייתה שנת היובל נוהגת להלכה, האם שנת היובל הייתה נספרת בפני עצמה כשיטת חכמים, ולכן כל שבע שמיטות הייתה הפסקה של שנה אחת בסדר השמיטות, או שמא נהגו כר' יהודה, שספירת השמיטות הייתה שבע שבע ללא הפסקה. (נדרים סא ע"א ובמקבילות).

כפי שיתבאר להלן, חוקרים הסיקו, בהסתמך על מספר מקורות, שמניין השמיטות בימי בית שני ואחר החורבן, היה שבע שבע, כר' יהודה ולא כחכמים. בשום מקור היסטורי או ארכיאולוגי מימי בית שני ואחריו לא מופיע אזכור שנת היובל, לא כנוהגת ואף לא כשנה המפסיקה את סדר השמיטות.

ב) קביעת שנת השמיטה:

חוקרים רבים הסיקו שיש התאמה בין מניין השמיטות הנוכחי למניין העולה מהמקורות הקדומים. לעומת זאת, בן-ציון וכהולדר טען במאמר שפרסם (וכהולדר, 1973) שמועד השמיטה **מאוחר (!)** בשנה אחת מהמניין המקובל. עיון במקורות שמביא וכהולדר במאמרו מגלה שקביעתו אין לה על מה שתסמוך: ישנם מקורות מהם לא ניתן להוכיח מאומה; ישנם מקורות הניתנים למספר פירושים ובתוכם גם להתאמה

מוחלטת עם המניין הנוכחי של השמיטות; וישנם מקורות שמהם עולה בעליל או כמעט בעליל שהמניין הנוכחי הוא זה שנהג בימי בית שני.

נטל ההוכחה רובץ על הטוען שאירע שינוי במניין, וגם עליו לספק טיעון משכנע מתי ומדוע ארע שינוי זה, שהרי מניין השמיטות נחשב רציף במשך הדורות. אף לא אחד מהמקורות שמביא וכהולדר איננו מוכיח מניין שונה, ולכן חוקרים אחרים דחו לחלוטין את דבריו, ואף גילו בו שגיאות חישוביות צדדיות.

במאמרו של וכהולדר הובאו עשרה מקורות. ברם, המקור האחרון כולל שתי מצבות אבן מצוער. מאז מאמרו של וכהולדר התפרסמו מצבות רבות נוספות מצוער, ולכן נדון במצבות צוער במקום אחר.

ימי בית שני ומרד בר כוכבא

נדון כאן בתשעה מקורות מימי בית שני ומרד בר-כוכבא. להבהרה, בראש כל סעיף נציג את מספר שנת השמיטה בה אנו עוסקים **לפי חשבונו המקובל**.

התאריכים יוצגו כאן הן לפי מניינינו לבריאת העולם והן לפי המניין הנוצרי המקובל במחקר ההיסטורי. עם זאת, השימוש במניין הבריאה יהיה בעדיפות ראשונה:

נוח יהיה להשתמש כאן במניין לבריאת העולם (ולא רק בגלל שזהו מניינו של עם ישראל), מהסיבה שמניין זה מתחלף בתשרי, בניגוד למניין הנוצרי המתחלף בינואר באמצע שנת השמיטה, וכן מהסיבה שמגמתו של מניין זה היא תמיד בעלייה. לא כן הוא המניין הנוצרי, שערכו המספרי המוחלט בתקופה שלפני ספירת הנוצרים, נמצא במגמת ירידה, והדבר מקשה במקצת על החישובים במניין זה. לכן את רוב הדיון נערוך לפי מניין הבריאה היהודי, והמניין הנוצרי יופיע רק בראשי-פרקים.

(1) **שמיטה בזמן נחמיה** – **שנת 3318 (458 / 457 לפני ספירת הנוצרים)**. מראש נציין מראש כי אף אחד מהחוקרים איננו טוען טענת ודאי בקשר לתיארוכה של שנה זו כשנת שמיטה.

בנחמיה (י, לב) נזכר כתב האמנה :

**ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם
בשבת וביום קדש ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד (נחמיה י, לב)**

בורנשטיין (חשו"י, עמ' 240) ואחרים (צוקרמן, שירר) טענו שמהקשר הכתוב
משתמע ששנה זו הייתה בסמיכות לשנת השמיטה.

סדר הזמנים שבורנשטיין מציע על-פי הפסוקים הוא :

1 אב שנת 7 לארתחשסתא האי' : 3303 ליצירה : עליית עזרא לארץ-ישראל.

תשרי 3304 ליצירה : התחלת מניין שמיטה.

שנת 21/20 לארתחשסתא האי' : 3317 ליצירה : 6 בשמיטה. שנת עליית נחמיה.

תשרי 3318 ליצירה : התחלת שנת השמיטה.

במקרה זה וכהולדר מאחר את השמיטה לשנת 3319 (457 / 456 לפנה"ס).

כאמור לעיל, אף אחד מהחוקרים לא יכול לקבוע בוודאות מתי הייתה השמיטה,
ובמקרה זה כל אחד מחוקרים מסדר את השמיטות לפי חשבונו הנובע מהמקורות
היותר מבוררים שיובאו להלן.

2) שמיטה בזמן אלכסנדר מוקדון - שנת 3430 (332 / 331 לפני ספירת הנוצרים).

גם כאן אי אפשר לתארך את שנת השמיטה באופן ודאי.

כתב בורנשטיין (חשו"י עמ' 239) :

**מפי אגדה קדמונית, המספרת על דברי ריבות שהיו לשכני ארץ יהודה עם ישראל
לפני אלכסנדרוס מוקדון, אנו שומעים שאותה שנה שביעית הייתה (מגילת תענית,
פ"ג; סנהדרין צ"א, א). ובאמת שנת 331 לפני המניין הרגיל, שהיא שנת ג"א ת"ל**

(3430) לבריאה, שהיה בה אלכסנדרוס בארץ ישראל, הייתה לפי חשבון זה שנת שבע בשמיטה.

אז ביקש הכהן הגדול, שיורשה להם לקיים את חוקי אבותיהם ושתהא השנה השביעית פטורה ממסים. (יוספוס פלביוס, קדמוניות היהודים ספר י"א, ח, ג-ז, שורות 313 – 347).

וכהולדר כמובן מאחר בשנה אחת, ל- 3431 (331 / 330 לפסה"ג).

שמיטות בימי החשמונאים

שני התאריכים הבאים קשורים בנתונים המופיעים בשני ספרי המקבים.

בספרי המקבים א' ו-ב' משמש המניין הסלבקי, הוא מניין שטרות.

מניין השטרות של התלמוד הבבלי וגאוני בבל מתחיל מתשרי 3450. אולם לגבי התחלת מניין שטרות המופיע בספרי המקבים נפלה בין החוקרים מחלוקת, בשל בגלל קשיים כרונולוגיים הקשורים במאורעות המופיעים שם.

ואלו השיטות השונות להתחלת מניין השטרות:

(א) תשרי 3449 (סתיו 313 לפסה"ג) – צייטלין, פרנק, פיקל.

(ב) ניסן 3449 (אביב 312 לפסה"ג) – שירר, גרבה.

(ג) תשרי 3450 (סתיו 312 לפסה"ג) – צוקרמן, בורנשטיין.

(ד) ניסן 3450 (אביב 311 לפסה"ג) – וכהולדר.

ראוי לציין שוב, כי המחקר גילה שהמניין היווני-סורי הסלבקי הנוכרי היה במדינות הגויים שלחוף הים התיכון היה כשיטה ג': מסתיו 312 לפסה"ג (וכפי שמנו התלמוד והגאונים); הבבליים הנוכרים מנו את המניין הסלבקי כשיטה ב', החל מאביב 312 לפסה"ג, אולם לא מן הנמנע שספרי המקבים מנו מנקודת התחלה אחרת.

3) שמיטה בספר מקבים א' פרק ו' – שנת 3598 (164 / 163 לפני ספירת הנוצרים).

בספר מקבים א', פרק ו' מתואר כי לאחר שהתחילה שנת 150 (פסוק כ') היה מצור על בית צור ואנשי בית צור נאלצו להכנע בגלל שלא היה להם מזון כי השנה ההיא הייתה שנת השמיטה (פסוק מט), וכן לא היה מזון במחסני המקדש, כי הייתה שנת השמיטה (פסוק נג).

לפי כל אחת מהתחלות השנים דלעיל, שנת 150 מתחילה ב:

א) תשרי 3598

ב) ניסן 3598

ג) תשרי 3599

ד) ניסן 3599

רואים שלפי שיטה א' וב' שנת 150 היא 3598 ליצירה (המתאים לחשבון סדר השמיטות שלנו) בעוד שלפי שיטה ג' ו-ד' עולה כי שנת 150 היא 3599, ואם שנה זאת הייתה הייתה שמיטה הרי שהיא מאוחרת בשנה אחת מהמניין שלנו.

בעלי שיטה ג', צוקרמן ובורנשטיין, יישבו את הקושי בכך שטענו כי אמנם 3598 הייתה שנת שמיטה, אולם הרעב בא לידי ביטוי רק במוצאי השמיטה 3599, ואין כוונת מקבים לומר ששנת 150 הייתה שמיטה.

עוד יש להעיר, כי קיימת כאן סתירה עם המתואר בספר מקבים ב' שם מתוארך מצור בית צור לשנת 149 (פרק יג פסוק א' ואילך).

כדי ליישב את הסתירה הוצעו שני יישובים המבוססים על ההנחה כי כל-אחד מהמקבים התחיל את המניין הסלקי מנקודת זמן שונה.

א) גרבה הציע שספר מקבים א' מונה מניסן 3449 (שיטה ב'), ומכאן ששנת 150 הנזכרת בו מתחילה בניסן 3598, וספר מקבים ב' מונה מתשרי 3450 (שיטה ג'), ומכאן ששנת 149 הנזכרת בו מתחילה בתשרי 3598. עולה שאין סתירה בין שני ספרי המקבים: המצור אירע באביב-קיץ 3598 (שמיטה), וזמן זה חל במחצית השנה

הראשונה של שנת 150 לפי מקבים א', ובמחצית השנה השנייה של שנת 149 לפי מקבים ב'.

ב) פיקל הציע שספר מקבים א' מונה מתשרי 3449 (שיטה א'), ולכן שנת 150 הנזכרת בו מתחילה בתשרי 3598. לעומתו, ספר מקבים ב' מונה מתשרי 3450 (שיטה ג'), ומכאן ששנת 149 הנזכרת בו מתחילה בתשרי 3598. לפי שני הספרים, המצור אירע באביב-קיץ 3598 (שמיטה), היינו במחצית השנייה של שנת 150 לפי ספר מקבים א', ובמחצית השנה השנייה של שנת 149 לפי ספר מקבים ב'. לפי שני הספרים ארע המצור באותו הזמן וכל ההבדל ביניהם מתמצה בזמן התחלת המניין הסלבקי: המניין של ספר מקבים א' מתחיל שנה מוקדם למניין של ספר מקבים ב', ולכן מספר השנה גדול באחד.

וכהולדר מאחר את השמיטה לשנת 3599 (163 / 162 לפנה"ס), ופיקל מעיר על קשיים רבים בשיטתו.

4) שמיטה בימי יוחנן הורקנוס לאחר רצח שמעון החשמונאי – שנת 3626 (136 / 135 לפסה"נ).

מבוכה גדולה יוצר איזכורה של שמיטה בספרי יוספוס קדמוניות היהודים (ספר י"ג, ח, א) ומלחמות היהודים (ספר א', ב, ד).

התארוך כאן מבוסס על שילוב של דברי יוסיפוס עם המתואר בסוף ספר מקבים א' פרק טז, פסוק יד ואילך.

בסוף מקבים א' מתואר כי תלמי חתנו של שמעון החשמונאי רצח אותו ואת שני בניו בחדש שבט 177, אולם הבן הנוסף יוחנן הצליח להמלט. במעשה זה מסתיים ספר מקבים א', אולם בשני ספרי יוסיפוס מתואר המשך המאורעות. יוחנן צר על מבצר דגון שבו התבצר תלמי וניסה לכובשו, אולם לבסוף נאלץ להסיר את המצור בגלל שהגיעה שנת השמיטה, שבה שובתים היהודים כמו ביום שבת.

לפי השיטות דלעיל הרי שתארוך שבט 177 הוא כלהלן:

(א) תחילת שנת 177 : תשרי 3625. שבט 177=שבט 3625.

(ב) תחילת שנת 177 : ניסן 3625. שבט 177=שבט 3626.

(ג) תחילת שנת 177 : תשרי 3626. שבט 177=שבט 3626.

(ד) תחילת שנת 177 : ניסן 3626. שבט 177=שבט 3627.

צוקרמן ובורנשטיין (שיטה ג') וכן וכהולדר (שיטה ד'), כל אחד לפי שיטתו הניח שהמצור התחיל אחרי שבט 177, וכן הסתיים אחרי מספר חודשים לפני שנכנס תשרי הבא.

כל המאורעות אירעו לדעתם בתוך שנת השמיטה, היינו שלפי צוקרמן ובורנשטיין הייתה 3626 שנת שמיטה (כמו לפי חשבונו, ובשנה זו התרחש גם הרצח, וגם המצור עד סופו), ולפי וכהולדר הכל אירע בשנת 3627 שהיתה שמיטה.

אולם פיקל העיר כי בשום פנים ואופן לא משמע מדברי יוסיפוס שהרצח בשבט 177 היה בשנת השמיטה. השמיטה הגיעה רק אחר כך, ובשל המצור הממושך הצרים נאלצו לסיים את המצור.

לפי זה המאורעות מסתדרים רק לפי שיטה א' (שמקדימה מאוד את תחילת מניין שטרות שבספר מקבים א'). בשבט 177 שהוא שבט 3625 אירע הרצח, אחר כך התחיל המצור שנמשך עד שנת 3626 שהייתה לפי חשבון זה שנת שמיטה, והדבר מתאים לחשבון השמיטות שלנו.

לעומת זאת, לפי השיטות ב' ו-ג' השמיטה מתחילה רק בשנת 3627, מאוחר בשנה אחת למניינו, ולפי שיטה ד' (וכהולדר) תהיה רק שנת 3628 שמיטה.

שירר, גרבה וחוקרים נוספים, פקפקו במהימנות דברי יוסיפוס במקום זה, והעירו שדבריו נראים משונים, כי משמע מהם שסיבת הפסקת המצור הייתה שהיהודים שובתים ממלאכה בשנה השביעית כמו בשבת, והרי בשביעית אסורות רק עבודות הקרקע, ואין זו סיבה להפסקת המצור. נוסף לכך, גרבה העיר שהשמיטה הייתה צריכה לגרום תבוסה לנצורים ולא לצרים. ברם, אין זאת קושיה. עדיין סביר לומר שיוחנן

הורקנוס שזה עתה נכנס למשול תחת אביו שנרצח, היה זקוק לארגון הממלכה בייחוד בשנה זו שהיא שנת השמיטה, ולכן חדל מהמצור.

עוד יש להעיר על התאמת שתי השמיטות זו והקודמת :

אם השמיטה הראשונה (מצור בית צור) ארעה בשנת 150, והשניה בשנת 177 יש בין שתיהן 27 שנה בלבד.

החוקרים חפצו בהתאמת השמיטות בהפרש של 28 שנה שהן 4 שמיטות :

פיקל תיארך את השמיטה הראשונה בשנת 150 (3598) תוך יישוב דברי ספר מקבים ב', ואת השמיטה השנייה בשנת 178 (3626).

צוקרמן ובורנשטיין תיארכו את השמיטה הראשונה לשנת 149 (3598 ע"פ **מניינם**, כך שמצור בית צור היה במוצאי שמיטה), ואת השמיטה השנייה לשנת 177 (3626), והקשיים שיש בכך כבר הוזכרו לעיל).

פיקל ניסה להתמודד גם עם נתונים הקשורים למניין האולימפיאדות בדברי יוספוס.

מנתוני שתי שמיטות אלו ניתן לקבל מושג כמה קשה לקבוע מסמרות בתארוך, ויש לתמוה על מידת חוסר זהירותו של וכהולדר, שקבע כאן את שנת השמיטה לשנת 3627 (135 / 134 לפסה"נ).

(5) שמיטה בימי הורדוס – 3724 (38 / 37 לפני ספירת הנוצרים).

תאריך זה נחשב כאחד התאריכים היותר בטוחים בהתאמתו לחשבון השמיטה שלנו. יוספוס כותב שהורדוס כבש את ירושלים בימי הקונסולים הרומיים מרקוס אגריפה וגניניוס גלוס. הקונסולים הללו חלו לכהן בינואר שנת 37 לפני ספירת הנוצרים. הכיבוש העיר ארע "ביום החודש השלישי ביום החג (שהוא) צום" (קדמוניות, יד, 487, לפי תרגום שליט). חוקרים הניחו שיש כאן שיבוש ומדובר ב"ז בתמוז שהוא בחודש הרביעי. יוספוס כותב שהורדוס ובן בריתו הרומי סוסיוס צרו על ירושלים,

והנצורים סבלו רעב ומחסור שכן **חלה אז שנת השמיטה** (קדמוניות, יד, 475). לפי התיארון המקובל מדובר בקיץ של שנת 3724 לב"ע.

תיאור המצור מופיע אצל יוספוס גם בספר קדמוניות היהודים וגם בספר מלחמות היהודים. בכל אחד מתיאורים יש פרטים שאינם מופיעים בשני.

בספר מלחמות כתב יוספוס שהמצור נמשך 5 חודשים (מלחמות ספר א', יח, ב). לעומת זאת בספר קדמוניות כתב יוספוס שהורדוס חנה קרוב לירושלים כאשר התקרב החורף לקיצו (יד, 465), בעוד הצבא חונה סביב העיר ביצע הורדוס הפסקה, והלך לשאת את בת אלכסנדרוס בשומרון (יד, 467) אחרי החתונה שב הורדוס למערכה. החומה הראשונה נכבשה ב-40 יום והחומה השניה ב-15 יום (יד, 476).

וכהולדר סבר למצוא כאן פירצה בתיארוך המקובל: הוא סמך על הנתון בספר מלחמות שהמצור נמשך 5 חודשים, ותוך הנחה שהמצור התחיל רק באביב (כמקובל בעולם העתיק) טען וכהולדר שהצום עליו מדובר כאן הוא יום הכיפורים, ובמקום "החודש השלישי" צריך להגיה "החודש השביעי".

וכהולדר הסתמך בעיקר על המשך דברי יוספוס בספר חמשה עשר (קדמוניות טו, 7), וטען שלפיהם משתמע ששנת השמיטה היתה **אחרי** המצור על ירושלים. לפיכך עולה שירושלים נכבשה ביום הכיפורים של שנת 3725 וזאת היתה שנת השמיטה.

דברים של וכהולדר מוקשים, ויש להעיר עליהם מספר הערות.

א) יוסיפוס מציין במפורש את התמוטטות הצרים בגלל שנת השמיטה. דבר זה בלתי אפשרי אם השמיטה מתחילה רק בשנת 3725. לא מסתבר שכבר בעשרת הימים הראשונים של שנת השמיטה, מראש השנה ועד יוה"כ, כבר יורגש המחסור של שנת השמיטה.

ב) מובן מאליו שגם לפי ההנחה המקובלת ששנת השמיטה היתה שנת 3724 הרי שהנזק של המלחמה והמחסור של שנת השמיטה, נמשכים גם לתוך השנה הבאה. ואין להוכיח מכאן ששנת 3725 היתה שמיטה.

ג) פיקל כתב שמצאנו שמצור יכול להתחיל כבר בסוף החורף, כמו למשל מלחמת ניקנור שר צבא יון שארעה בחודש אדר, והיום שבו נהרג ניקנור בקרב – יום ניקנור

היה בייג באדר. לפיכך ימצאו חמשה חודשים עד הקיץ, ואין צורך להגיע ליום כיפור של השנה הבאה.

ייתכן שכך משתמע גם מדברי קדמוניות שהבאנו לעיל. המצור התחלק לשני תקופות: בשלב הראשון הוקפה העיר וזה היה כבר בסוף החורף, ובשלב השני עברו הצרים למתקפה פעילה שארעה רק בעיצומם של ימי הקיץ ונמשכה 55 ימים.

ד) ייתכן שהצום עליו מדבר יוספוס הוא תשעה באב, ויש להגיה ב"חודש החמישי" תחת "בחודש השלישי". באשר לביטוי המוקשה ביום הצום (שהוא צום) - הדבר קשור לשאלה מה היה מעמדו של תשעה באב בימי בית שני. ביום עשרה באב היה יום קרבן עצים של בני סנאה בן בנימין (משנה תענית פרק ד', ה). עוד יתכן שהיה בימות הבית השני צום בחודש סיון שלא ידוע לנו עליו.

ה) קשה להניח שהורדוס יוביל צבא יהודי למלחמת תנופה ביום הכיפורים.

אכן קיים קושי בתארוך המקובל. יוסיפוס מציין שהעיר נכבשה כעבור 27 שנה בדיוק מאותו תאריך שנכבשה ע"י פומפיוס (קדמוניות יד, 487-488). כיבוש פומפיוס מתוארך לשנת 63 לפסה"נ. וכאשר מונים מגיעים לשנת 36 ולא לשנת 37. יש המיישבים (פיקל) שמדובר כאשר כוללים בחשבון את שנת הכיבוש הקודם. כמובן פתוחה גם הדרך הדחוקה ליישוב, שנפלה כאן טעות בדברי יוספוס או באחד ממעתיקיו במספר השנים שבין שני המאורעות.

6) שמיטה בימי אגריפס הראשון – 3801 (40 / 41 לספירת הנוצרים).

בסוטה פרק ז, משנה ח', מתואר מעמד הקהל, שבו אגריפס המלך קרא בתורה.

רגליים לדבר שמדובר באגריפס הראשון שמלך בין השנים 39 ל-44 לספירת הנוצרים, ומדובר בשנת 3802 שהיתה מוצאי שמיטה למנייננו.

אולם וכחולדר רצה להוכיח מסדר המאורעות שלא ייתכן ששנת 3801 הייתה שמיטה.

הקיסר הרומאי הרשע גאיוס קליגולה (גס קלגס במקורותינו) גזר את "גזרת הצלם" - שיעמידו בבית המקדש צלם שלו. הוא שלח ליהודה את הנציב פטרוניוס שיבצע את הפקודה. היהודים נפלו לרגלי פטרוניוס במחאה, והיו מוכנים למסור את נפשם, אף פטרוניוס עצמו החליט שלא יקיים את גזרת הקיסר. לבסוף הצטווה ע"י הקיסר להתאבד, אולם בדרך נס, הצו שנשלח אליו הגיע אחרי שהגיעה הידיעה על רציחתו של קליגולה. (קליגולה נרצח ב-24 בינואר 41 לספירת הנוצרים – 3801 לב"ע). מעשה זה מופיע במספר מקורות: במגילת תענית (ביום כ"ב בשבט), אצל יוסיפוס קדמוניות (ספר יח, ח, ב-ט, 261 - 309), וכמובן בכתבי פילון האלכסנדרוני שהיה עד לכל הנעשה: באותה תקופה פעל פילון אשר ניסה להגן על יהודי מצרים מפני פגיעות אנטישמיות וגם למנוע את גזרת הצלם בירושלים, והתרחשות המאורעות מזווית הראייה שלו מתועדת בחיבורו "המשלחת אל גאיוס".

וכהולדר טען שהמחאה מול פטרוניוס ארעה בחורף 3801, וכפי המתואר אצל יוספוס, העם עזב את עבודת השדות וביצע שביתת מחאה. ע"פ תיאור זה וכהולדר רצה לטעון שמכאן הוכחה ששנת 3801 לא היתה שנת שמיטה, אלא שנת 6 בשמיטה. אולם וכהולדר טעה בסדר המאורעות. כפי שהראה אריה כשר (פילון האלכסנדרוני - כתבים, עמ' 18) גזרת הצלם נגזרה בחורף של 39 / 40 לספירת הנוצרים (3800) באותה שנה ארעה המחאה באביב (כפי שמתואר אצל יוסיפוס) או בקיץ (כפי שמתואר אצל פילון). עברה שנה שלמה מזמן הגזרה עד רציחתו של קליגולה בחורף שנת 41 (שנת 3801). אם כן, המחאה המתוארת התרחשה בשנת 3800 שהיתה 6 בשמיטה לפי חשבוננו, קליגולה נרצח ובטלה הגזרה בשנת 3801 שהיתה שמיטה, ובמוצאי השמיטה 3802 קרא המלך אגריפס הראשון בתורה כמתואר במשנה במסכת סוטה.

7) על-פי שטר פפירוס מערת ואדי מורבעאת מספר 18 – 3815 (55 / 56 לספירת הנוצרים).

ע"פ שטר שנמצא במערת ואדי מורבעאת, ומצויינת בו השנה 2 לנירון קיסר (בשורה 1), רצה וכהולדר להוכיח כי שנת 3816 (55 / 56 לספירת הנוצרים) היתה שנת שמיטה,

ולא השנה 3815 כפי חשבונו המקובל. בשטר זה כתוב בשורה 7 "ושנת שמטה דה" (ושנת שמיטה זאת). לפי זה רצה לטעון וכהולדר כי שנת 2 לנירון היתה שמיטה. נירון עלה למלוך ב- 13 באוקטובר 54 לספירת הנוצרים. אם מונים את שנותיו מתשרי, הרי שמתשרי 3815 (סתיו 54 לספה"ג) עד אלול 3815 (סתיו 55 לספה"ג) היא שנה ראשונה לנירון, ומתשרי 3816 (סתיו 55 לספה"ג) עד אלול 3816 (סתיו 56 לספה"ג) היא שנה שניה, וכך עולה ששנת 3816 (55 / 56 לספה"ג) היתה שמיטה – מאוחר בשנה אחת ממניינו.

על כך ישנן ארבע הצעות הסותרות את דברי וכהולדר ומיישבות את המניין המקובל:

(א) פקפוק בפענוח (עסיס, עמ' ו', הערה 30).

(ב) פקפוק במשמעות אזכור שנת השמיטה בשטר והבנת הביטוי בו כביטוי של תנאי (גרבה, עמ' 62 הערה 19).

(ג) התחלפות המניין מניסן (פיקל): אם השנה הראשונה לנירון הסתיימה באדר 3815 והשנה השנייה התחילה בניסן 3815, הרי שמניסן 3815 עד אלול 3815 אנו עדיין עומדים בתוך שנת השמיטה.

הדבר מתאים לשיטת ר' לעזר בשם ר' חנינה בירושלמי ראש השנה פ"א ה"א, ש'אף למלכי אומות העולם אין מונים אלא מניסן'.

(ד) מניין גבוה בשנה מהמקובל (שטר מקושר). בגמרא בבא בתרא דף קסד, ב איתא:

השיב רבי לדברי ר' חנינא בן גמליאל:

והלא אינו דומה זמנו של זה לזמנו של זה:

פשוט – מלך שנה – מונין לו שנה, שתים – מונין לו שתים,

מקושר – מלך שנה – מונין לו שתים, שתים – מונין לו שלוש.

ואם השטר שנמצא היה מקושר, מספר השנה שבו גבוה בשנה, ושנת שתים לנירון היא רק שנת אחת.

הצעה זו הציע להמן, אחד מהחוקרים שעסק בפענוח השטר, והובאה אצל גרבה, עמ' 62 הערה 18.

לסיכום: גם מקור זה שוכהולדר ראה בו הוכחה לשיטתו, מתפרש היטב לפי סדר השמיטות המקובל.

8) שמיטה בשנה שלפני חורבן בית שני – 3829 (68 / 69 לספירת הנוצרים).

שנה שחרב בה הבית באחרונה, שהיא שנת ג"א תת"ל לבריאת עולם, הייתה, לפי המסורה, במוצאי שביעית באחד בשמיטה (סדר עולם פ"ל; ערכין יב, א; תענית כט, א; ירושלמי תענית פ"ד, סח, ע"ד).

למרות שמקור זה מהווה ראיה מכרעת לסדר השמיטות המקובל, ניסה וכהולדר להתלות בפרטים שונים כדי לערערו.

כך, למשל, טען וכהולדר שניתן להבין את מקורות חז"ל כפי שהבינם הרמב"ם, שהחורבן היה בשנת שביעית, וכך מחצית משנת החורבן (הנמשכת לדעתו של וכהולדר מניסן 3830 עד ניסן 3831) חלה במוצאי שביעית. אולם וכהולדר טעה לגמרי בהבנת דברי הרמב"ם. הרמב"ם סבר שהחורבן היה באב של שנת השמיטה 3829, שנת 68 / 69 לספה"נ, ושנת 3830 הבאה אחריה (69 / 70 לספה"נ) היא מוצאי שביעית, בעוד שוכהולדר טעה וחשב שהרמב"ם הציב את החורבן כמקובל במחקר ההיסטורי בשנת 3830 (69 / 70 לספה"נ), ולכן שנת 3831 (70 / 71) היא מוצאי שביעית.

עוד ניסה וכהולדר להתלות בקטע מ"מלחמות היהודים" ליוסיפוס ספר ד', פרק ט', קטע ז', שורות 529 – 537, שם מתואר ששמעון בן גיורא כבש את חברון (שהיו בה תושבים אדומים מגויירים) ותפס יבול רב. לפי סדר הזמנים מדובר בחורף 3829 (69 לספירת הנוצרים). זאת לדעת וכהולדר היא הוכחה, שאותה שנה לא הייתה שמיטה שהרי לא יתכן שיהיה בשפע יבול בשנת השמיטה.

אולם ברור שאי אפשר להסיק שום דבר מכך, כיון שמדובר רק בחורף של שנת השמיטה, ופיקל (הרחבה, סעיף 8) מעיר שאדרבה דווקא ניתן לצפות לאגירת מזון במחסנים של חורף שנת השמיטה. כאלו הן חלק מ"הוכחותיו" של וכהולדר.

9) שטר חכירה ממערת ואדי מורבעאת 24E – 3899 (138 / 139 לספירת הנוצרים). שטר חכירה שנמצא בואדי מורבעאת וזמנו ממרד בר-כוכבא נכתב ב"עשרין לש[בט שנת שתיים לגאלת [י]שראל על יד שמעון בן כ[וס]בא נסיא [יש]ראל" (שורות 1 - 3). בשטר חוכר [י]הודה בן רבא מהלל בן גריס "מן היום עד סוף ערב השמטה שהם שנים שלמות שני [מ]כסה חמש" (שורות 8 – 10), ע"פ פענוח מיליק (DJD, כרך 2, עמ' 131).

על-פי נוסח השטר ביקש וכהולדר (עמ' 176 – 179) להוכיח ששנת 3900 הייתה שמיטה, שכן השטר נכתב בכ' בשבט שנת 2 לבר-כוכבא, ולפי הסברה המקובלת שהמרד פרץ באביב 132 לספה"נ (3892), שנה ראשונה של בר-כוכבא נמנתה מניסן 3892 עד אדר 3893, ושנת שתיים היא בין ניסן 3893 לאדר 3894, הרי שהשטר נכתב בשנה השנייה, בחורף (שבט) שנת 3894, ומצויין בו כי החכירה הייתה ל- 5 שנים שלמות עד ערב השמיטה, שהן לפי וכהולדר השנים 3895, 3896, 3897, 3898, 3899, וכך עולה ששנת 3900 הייתה שמיטה. אולם על דברי וכהולדר העירו גרבה (עמ' 61 – 62) ופיקל (מאמר סעיף 9, והרחבה סעיף 9), כי אם החוזה נערך בחורף 3894 הרי שיש לכלול בו גם את התבואה של שנת 3894 עצמה, וכך היבול החמישי בערב השמיטה הוא ב- 3898, לא ב- 3899. גרבה חיזק דבריו בכך שמחקר של החקלאות בא"י הראה שאפילו תבואה ניתנת להזרע בחודש שבט, וזריעה מאוחרת של מינים אחרים הייתה דבר שכיח.

ביבליוגרפיה

בורנשטיין, חיים יחיאל:

"חשבון שמטים ויובלות", התקופה י"א (תרפ"א), עמ' 230-260.

גרבה, לסטר ל':

Lester L. Grabbe, "Maccabean chronology", JBL vol. 110/111 (1991), pp. 59-74

וכהולדר, בן ציון:

Ben Zion Wacholder, "The Calendar of Sabbatical Cycles During the Second Temple and the Early Rabbinic Period", HUCA vol. 84, (1973) pp. 153-196

להמן:

Lehmann, "Studies in the Murabbba'at and Nahal Hever Documents", RevQ 4 (1963), 53 – 81

עסיס, משה:

"תשובה על קביעתה של שנת ד"א תתל"ח ליצירה", *HUCA* כרך 89, (1978), עמ' א-כו

פילון האלכסנדרוני:

פילון האלכסנדרוני, כתבים, כרך ראשון, ירושלים תשמ"ו, עמ' 17 – 18

פיקל, בוב:

Bob Pickle

מאמר:

<http://www.pickle-publishing.com/papers/sabbatical-years.htm>

הרחבה:

<http://www.pickle-publishing.com/papers/sabbatical-years-more.htm>

פרנק, אדגר:

Frank Edgar, *Talmudic and Rabbinical Chronology*, N.Y. 1956

צוקרמן, ב':

Ueber Sabbatjahrcyclus und Jobelperiode, Jahresbericht des Juedisch-theologischen seminars "Fraencklscher Stiftung," Breslau, 1857 (= A Treatise on the Sabbatical Cycle and the Jubilee, Translated from German by Rev. A. Lowy, N.Y., 1974)

שירר, א':

E. schürer, *The History of the Jewish People*, (rev. G. Vermes et al. ; 3 vols.; Edinburgh: T. & T. Clark, 1973-87)

DJD = *Discoveries in the Judaean Desert*